

KRIVOTVORINE AUSTRIJSKIH GULDENSKIH NOVČANICA IZ DANJA 1858. I 1859. IZ NUMIZMATIČKE ZBIRKE ARHEOLOŠKOG MUZEJA U ZAGREBU

Zanimljive primjerke krivotvorenih austrijskih guldenskih novčanica iz 19. stoljeća posjeduju privatne i muzejske zbirke. U radu su prikazane krivotvorine austrijskih novčanica od 1 guldena (izdanja 1858.), tri primjerka, i 5 guldena (izdanja 1859.), dva primjerka, izrađene crtanjem, iz Numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu. Krivotvoritelj(i) tih novčanica nisu utvrđeni.

Povijest krivotvorenja novčanica stara je kao i papirni novac. Prve krivotvorine novčanica bile su primitivne, ali i prave su novčanice tada bile jednostavne izvedbe, tiskane crnom bojom na jednoj strani papira i sa svijetlim vodenim znakom. Kad je u 18. stoljeću papirni novac i u Europi i u Americi postao masovno platežno sredstvo, krivotvoritelji su dobili novi poticaj. Napredak tehnike, kemije i grafike otvara nove mogućnosti za izradu lažnoga novca. Krivotvorenje novca učestalo je od sredine 19. stoljeća. No potkraj 19. stoljeća počela je i ozbiljnija i sustavnija zaštita papirnog novca od krivotvorenja.

Tiskarske postupke mogu primijeniti samo krivotvoritelji koji raspolažu velikim početnim kapitalom. Takve krivotvorine vrlo su opasne jer se teško razlikuju od pravih novčanica. Krivotvorenje novca kompleksan je "intelektualni" prijestup. No katkada se događa da talentirani krivotvoritelj crtanjem postigne zavidne rezultate, iako se mora zadovoljiti papirom slabije kvalitete. Potrebna je znatna vještina, i čak umjetnička nadarenost, da bi se izradile prihvatljive imitacije pravih novčanica. Uspjeliju krivotvorinu papirnog novca ne može napraviti osoba koja nema određene stručne kvalifikacije ili bar izrazite prirodne sklonosti za takve poslove, što potvrđuju i mnogobrojni krivotvoriteljski slučajevi. Grube krivotvorine česte su i redovno se svode na nekoliko novčanica, o čemu svjedoče mnogobrojni pokušaji crtanja novčanica rukom, čije je stavljanje u optjecaj omogućeno zahvaljujući izuzetnim okolnostima (gužva, plaćanje u sumrak ili noću, potpuna odsutnost pozornosti onoga koji prima novčanicu, neupućenost u izgled prave novčanice i slično). Zbog nedostatka zaštitnih elemenata takve se krivotvorine teško plasiraju.

Manje ili više uspjele krivotvorine austrijskih novčanica, nastale pretežito crtanjem, ali i tiskarskim postupcima, pojavljivale su se u Hrvatskoj tijekom 19. i početkom 20. stoljeća. Krivotvorine austrijskih novčanica i u Monarhiji, i u Hrvatskoj, od potkraj 18. i napose tijekom 19. stoljeća, u manjim količinama uglavnom crtanjem, ali i u većim količinama izrađene tiskom, unatoč strogim zakonskim sankcijama propisanim za krivotvorenje novca, relativno su učestale, mnoge i uspjele, što potvrđuju primjerci iz muzejskih i privatnih zbirki.

Vrijednost suvremene krivotvorine stare novčanice u većini je slučajeva neznatno manja od prave novčanice, štoviše često je krivotvoreni primjerak kolekcionarski rjeđi i zanimljiviji.

Najpoznatiji je slučaj krivotvorenja austrijskih novčanica u Hrvatskoj iz 1865., kad je zagrebačka gradska kapetanija ustanovila da gradom kolaju krivotvorene novčanice od 1 forinte (guldena) (izdanja 1858.) i 5 forinti (guldena) (izdanja 1859.-1863.) te od 10 krajcara (izdanja 1860.). Počinitelj je ubrzo uhvaćen, kad je u hotelu Pruckner u Ilici pokušao proturiti nekoliko lažnih novčanica od 5 guldena. O tom je slučaju iscrpno pisao *Agramer Politische Zeitung*, ali zbog maloljetnosti počinitelja nije spomenuto prezime krivotvoritelja. Iz nekoliko izvješća gradske kapetanije Austrijskoj Nacionalnoj Banci u Beču, kao i iz izvješća sa suđenja krivotvoritelju, sačuvanih u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, poznate su pojedinosti o krivotvorinama. Novčanice su bile crtane prostoručno, a na apoenu od 5 guldena oponašan je vođeni znak s pomoću masnog vrhnja. Krivotvoritelj novčanica bio je likovno nadareni maloljetnik, sin učitelja crtanja, kasnije i slikar Maksimilijan Methudy. Ukupno je Methudy nacrtao šest novčanica od 5 guldena i deset od 10 krajcara, samo iz pobude da pomogne roditeljima koji su teško izdržavali mnogobrojnu obitelj. Pred županijskim sudom u lipnju 1865. zatražio je državni odvjetnik kaznu od deset godina teške tamnice, ali optuženi je Methudy, s obzirom na olakšavajuće okolnosti, mladost, dotadašnju neporočnost, otvoreno priznanje i kajanje, osuđen na pet godina teške tamnice. Potkraj 1866. obratio se Methudy molbom za pomilovanje preko gradskog poglavarstva i namjesničkog vijeća caru Franji Josipu. U arhivima nije sačuvan spis o pomilovanju jer je najvjerojatnije uručen stranci te nije poznato kada je Methudy pušten na slobodu. Poznato je da je sedamnaestogodišnji Maksimilijan u srpnju 1867. zatražio putovnicu, koja je tada bila potrebna i za kretanje unutar Monarhije.¹

U privatnom vlasništvu, numizmatičkim zbirka u Hrvatskoj, zabilježene su više ili manje uspjele krivotvorine austrijskih novčanica, od 5 guldena (izdanja 1841.), izrađene crtanjem, 6 krajcara (izdanja 1849.), izrađene tiskom, 1 guldena (izdanja 1858.), izrađene tiskom, i 10 guldena (izdanja 1863.), izrađene crtanjem. Neke su, ako zaključujemo po istrošenosti (oštećenosti), bile duže u optjecaju, najvjerojatnije u našim krajevima.²

Numizmatička literatura i katalozi bilježe najvažnije krivotvorine, tiskom i crtežom, austrijskih novčanica druge polovice 18. i tijekom 19. stoljeća: 5 guldena (izdanja 1761. [1762.!]), 10 guldena (izdanja 1800.), 100 guldena (izdanja 1803.), 10 guldena (izdanja 1813.), 10 guldena (izdanja 1841.), 10 guldena (izdanja 1858.), 10 guldena (izdanja 1863.), 5 guldena (izdanja 1866.), 50 guldena (izdanja 1884.).³

¹ M. SCHNEIDER, Slikar Maksimilijan Methudy, *Anali galerije Antuna Augustinčića*, 11, Klanjec, 1991., 65.-83.; V. GEIGER, Hrvatski slikar Maksimilijan Methudy kao krivotvoritelj novčanica, *Obol*, god. XXXI, br. 45., Zagreb, 1993., 10.

² Na mogućnosti uvida krivotvorenih austrijskih novčanica, u njihovim numizmatičkim zbirka, iskazujem zahvalnost Slobodanu pl. Pukaniću, Velika Gorica, i Edgaru Fabryju, Zagreb.

³ Usp. A. PICK, *Papiergeld*, Branschweig, 1967.; [A.] PICK, [R.] RICHTER, *Österreich, Banknoten und Staatspapiergeld ab 1759*, Berlin, 1972.; A. PICK, *Papiergeld Lexikon*, München, 1978.; [A.] PICK, [R.] RICHTER, *Papiergeld-Spezialkatalog Österreich 1759-1986*, Dornbirn, 1986.; W. KRANISTER, *The Moneymakers International*, Cambridge, 1989.; A. PICK, *Standard Catalog of World Paper Money. General Issues*, Volume Two, Iola, Wi, [1994.]. I tamo navedena literatura.

Zanimljive primjerke krivotvorenih austrijskih novčanica potkraj 18. i tijekom 19. stoljeća, izrađene tiskom i(li) crtanjem, posjeduju i muzejske zbirke. Primjerice, Numizmatička zbirka Mađarskog nacionalnog muzeja u Budimpešti posjeduje krivotvorine 5 guldena (izdanja 1796.), 10 guldena (izdanja 1800.), 5 guldena (izdanja 1811.), 5 guldena (izdanja 1818.), 100 guldena (izdanja 1841.), 5 guldena (izdanja 1847.), 10 guldena (izdanja 1847.), 1 gulden (izdanja 1848.), 10 guldena (izdanja 1858.) i 10 guldena (izdanja 1863.).⁴

U Numizmatičkoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu nalaze se zanimljive krivotvorine austrijskih novčanica od 1 guldena (izdanja 1858.), tri primjerka, izrađene crtanjem, i 5 guldena (izdanja 1859.), dva primjerka, izrađene crtanjem, nabavljene darovanjem početkom 20. stoljeća.⁵ Krivotvoritelj(i) tih novčanica nisu utvrđeni. No moguće je da neki od primjeraka krivotvorenih novčanica od 1 guldena (izdanja 1858.) i 5 guldena (izdanja 1859.) iz Numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu imaju vezu sa slučajem Methudy.

Novčanice Austrijske nacionalne banke, od 1 guldena (izdanja 1858.) i od 5 guldena (izdanja 1859.), izdane su neposredno poslije teške gospodarske krize u Europi, u vrijeme nastojanja da se sanira austrijski papirni novac i uvede konvertibilnost novčanica Austrijske nacionalne banke no i u vrijeme krize austrijske valute.⁶ Novčanica od 1 guldena (izdanja 1. siječnja 1858.) u optjecaj je puštena 27. prosinca 1858., a novčanica od 5 guldena (izdanja 1. svibnja 1859.) u optjecaj je puštena 1. rujna 1859. Novčanice od 1 i 5 guldena (izdanja 1858. i 1859.) Austrijska nacionalna banka iz optjecaja je povukla do 31. prosinca 1866. i konačno su prestale biti platežno sredstvo 31. prosinca 1872.⁷

Novčanicu Austrijske nacionalne banke od 1 guldena (izdanja 1858.), prema crtežu Petera Johanna Nepomuka Geigera, gravirali su Franz Xaver Stöber i Josef Wiedermann. Novčanica od 1 guldena, veličine 73 x 127 mm, tiskana je jednostrano, crno i crveno, na bijelom papiru, s vodenim znakom. Na novčanici je prikaz, gore: alegorijska glava Austrije s krunom i vijencem, a dolje: grb Austrije, dvoglavi orao. Novčanicu Austrijske nacionalne banke od 5 guldena (izdanja 1859.), prema crtežu P. J. N. Geigera, gravirali su F. X. Stöber i Max Fried. Novčanica od 5 guldena, veličine 108 x 130 mm, tiskana je jednostrano, crno i crveno, na bijelom papiru, s vodenim znakom. Na novčanici je prikaz, gore: alegorijska glava Austrije s krunom i lovorovom grančicom, a dolje: grb Austrije, dvoglavi orao sa simbolima umjetnosti, znanosti, zemljoradnje i brodarstva.⁸

Krivotvorine austrijskih guldenskih novčanica iz Numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu poprilično su uspjele. Krivotvorene novčanice veličinom papira neznatno odstupaju od pravih novčanica; prava je novčanica od 1 guldena (izdanja 1858.)

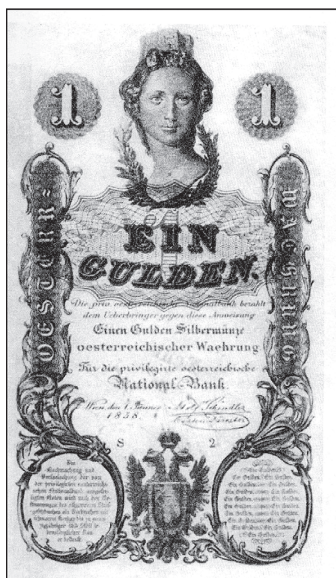
⁴ Usp. L. PALLOS, *Forged banknotes in the Coin and Medal Department of the Hungarian National Museum, Numizmatikai közlöny*, C-CI./2001-2002, Budapest, 2003., 175.-190.

⁵ Na mogućnosti uvida krivotvorenih austrijskih novčanica, u Numizmatičkoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu, te njihova objavljivanja, iskazujem zahvalnost dr. sc. Ivanu Mirniku.

⁶ Usp. A. PANČUR, *V pričakovanju stabilnega denarnega sistema*, Celje, 2003., 136.-182. I tamo navedena literatura.

⁷ [A.] PICK, [R.] RICHTER, *Papiergeld-Spezialkatalog Österreich 1759-1986*, 188.

⁸ [A.] PICK, [R.] RICHTER, *Österreich, Banknoten und Staatspapiergeld ab 1759*, 21.-23.; [A.] PICK, [R.] RICHTER, *Papiergeld-Spezialkatalog Österreich 1759-1986*, 42., 44., 195.; A. PICK, *Standard Catalog of World Paper Money. General Issues*, Volume Two, 87.-88.

Novčanica Austrijske nacionalne banke od 1 guldena (izdanja 1858.)

Novčanica Austrijske nacionalne banke od 5 guldena (izdanja 1859.)

veliĉine: 73 x 127 mm, krivotvorine su, pak, veliĉina: 72 x 125 mm, 73 x 126 mm i 72 x 126 mm, a prava je novĉanica od 5 guldena (izdanja 1859.) veliĉine: 108 x 130 mm, krivotvorine su, pak, veliĉina: 106 x 125 mm i 107 x 130 mm. Krivotvorene novĉanice izrađene su na papiru lošije kvalitete od papira pravih novĉanica; vodeni znak nije imitiran ili se, pak, ne može utvrditi njegovo postojanje zbog pojednostavljene izvedbe ili zbog istrošenosti novĉanica. Pri krivotvorenju novĉanica crtanjem, više se pozornosti pridavalo najvaŹnijim dijelovima crteŹa, općem dojmu, a sitnije pojedinosti površno su izvedene ili, pak, zanemarene.

Numizmatička literatura i katalozi ne biljeŹe krivotvorine austrijskih novĉanica od 1 guldena (izdanja 1858.) i 5 guldena (izdanja 1859.), ni krivotvorine izrađene crtanjem, a ni krivotvorine izrađene tiskom. Uz krivotvorine austrijskih novĉanica od 1 guldena (izdanja 1858.) i 5 guldena (izdanja 1859.), izrađene crtanjem (sluĉaj Methudy i Numizmatička zbirka Arheološkog muzeja u Zagrebu), poznata je krivotvorina 1 guldena (izdanja 1858.), izrađena tiskom (numizmatička zbirka Slobodana pl. Pukanića, Velika Gorica). Krivotvorine austrijskih novĉanica od 1 guldena (izdanja 1858.) i 5 guldena (izdanja 1859.) oĉito su bile uĉestale.

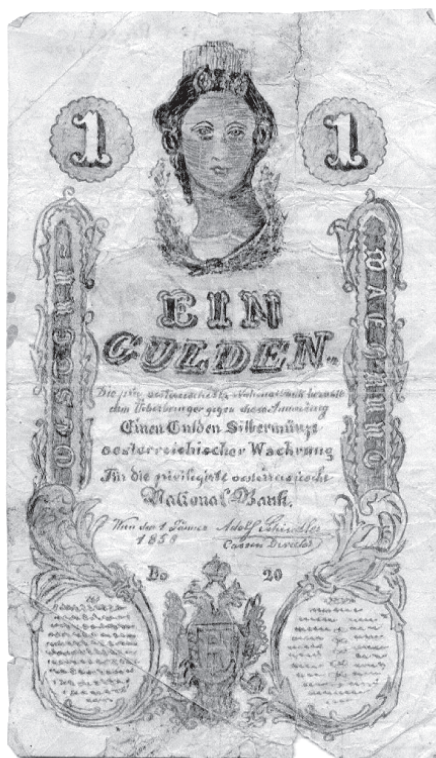
Katalog:

1.

Austrija,
Privilegirte Österreichische National-Bank,
1 gulden (1. 1. 1858.),

73 x 127 mm,
papir bijeli, tisak jednostrani, crno i crveno,
gore: alegorijska glava Austrije
s krunom i vijencem,
dolje: grb Austrije, dvoglavi orao,
vodeni znak,
PICK, RICHTER, 1972., kat. br. 84,
PICK, RICHTER, 1986., kat. br. 140,
PICK, 1994., Volume Two, kat. br. A84;

krivotvoreno crtanjem,
72 x 125 mm,
vodenog znaka nema,
krivotvoritelj nepoznat,
Arheološki muzej Zagreb,
Numizmatička zbirka,
glavna inventarska knjiga,
inventarni broj 1418-1;
dar gđe Pavelić, 1901.

*Krivotvorina novčanice Austrijske nacionalne banke od 1 guldena (izdanja 1858.),
kat. br. 1.*

2.

**Austrija,
Privilegirte Österreichische National-Bank,
1 gulden (1. 1. 1858.),**

73 x 127 mm,

papir bijeli, tisak jednostrani, crno i crveno,

gore: alegorijska glava Austrije

s krunom i vijencem,

dolje: grb Austrije, dvoglavi orao,

vodeni znak,

PICK, RICHTER, 1972., kat. br. 84,

PICK, RICHTER, 1986., kat. br. 140,

PICK, 1994., Volume Two, kat. br. A84;

krivotvoreno crtanjem,

73 x 126 mm,

vodenog znaka nema,

*Krivotvorina novčanice Austrijske nacionalne banke od 1 guldena (izdanja 1858.),
kat. br. 2.*

krivotvoritelj nepoznat,
Arheološki muzej Zagreb,
Numizmatička zbirka,
glavna inventarska knjiga,
inventarni broj 1418-2,
dar Thurmajer, 1901.

3.
Austrija,
Privilegirte Österreichische National-Bank,
1 gulden (1. 1. 1858.),

73 x 127 mm,
papir bijeli, tisak jednostrani, crno i crveno,
gore: alegorijska glava Austrije
s krunom i vijencem,
dolje: grb Austrije, dvoglavi orao,

vodeni znak,
PICK, RICHTER, 1972., kat. br. 84,
PICK, RICHTER, 1986., kat. br. 140,
PICK, 1994., Volume Two, kat. br. A84;

krivotvoreno crtanjem,
72 x 126 mm,
vodenog znaka nema,
krivotvoritelj nepoznat,
Arheološki muzej Zagreb,
Numizmatička zbirka,
glavna inventarska knjiga,
inventarni broj 1418-3,
dar Thurmajera 1901.

Krivotvorina novčanice Austrijske nacionalne banke od 1 guldena (izdanja 1858.), kat. br. 3.

4.
Austrija,
Privilegirte Österreichische National-Bank,
5 guldena (1. 5. 1859.),

108 x 130 mm, papir bijeli,
 tisak jednostrani, crno i crveno,
 gore: alegorijska glava Austrije
 s krunom i lovorovom grančicom,
 dolje: grb Austrije, dvoglavi orao
 sa simbolima umjetnosti, znanosti,
 zemljoradnje i brodarstva,
 vodeni znak,
 PICK, RICHTER, 1972., kat. br. 88,
 PICK, RICHTER, 1986., kat. br. 144,
 PICK, 1994., Volume Two, kat. br. A88;

krivotvoreno crtanjem,
 106 x 125 mm,
 vodenog znaka nema,
 krivotvoritelj nepoznat,

*Krivotvorina novčanice Austrijske nacionalne banke od 5 guldena (izdanja 1859.),
 kat. br. 4.*

Arheološki muzej Zagreb,
Numizmatička zbirka,
glavna inventarska knjiga,
inventarni broj 1418-4,
dar dr. Josipa Brunšmida, 1900.

5.

Austrija,
Privilegirte Österreichische National-Bank,
5 guldena (1. 5. 1859.),

108 x 130 mm, papir bijeli,
tisak jednostrani, crno i crveno,
gore: alegorijska glava Austrije
s krunom i lovorovom grančicom,
dolje: grb Austrije, dvoglavi orao
sa simbolima umjetnosti, znanosti,
zemljoradnje i brodarstva,
vodeni znak,
PICK, RICHTER, 1972., kat. br. 88,
PICK, RICHTER, 1986., kat. br. 144,
PICK, 1994., Volume Two, kat. br. A88;

krivotvoreno crtanjem,
107 x 130 mm,
vodenog znaka nema,
krivotvoritelj nepoznat,
Arheološki muzej Zagreb,
Numizmatička zbirka,
glavna inventarska knjiga,
inventarni broj 1418-5,
dar D. Postla, 1908.

*Krivotvorina novčanice Austrijske nacionalne banke od 5 guldena (izdanja 1859.),
kat. br. 5.*